

Livet efter gruvan

Ett etnologiskt fältarbete i Dannemora 1996

MARIA ANDERSSON och KATARINA EK-NILSSON

"...gruvkläder och gummistövlar och den där tunga selen och hjälmen och ...skitigt och djävligt... alla nattjobben och heljobben och ...det var så djävla roligt. En fantastisk plats att arbeta på..."¹

Dannemora kallas i en broschyr, utgiven av Östhammars kommun, för "Järn-bygdens hjärta". De tilltänkta besökarna uppmanas att besöka samhällets 500-åriga historia, "hisna över det 140 meter djupa gruvhålet", följa "stigarna längs bråddjupa gruvhål", "vandra bland byggnader från fyra sekel" – kort sagt, att uppleva "en historisk miljö långt utöver det vanliga!"

Dannemora ligger i Östhammars kommun och är mest känd för sin mång-hundraåriga gruvbrytning, den som upphörde när Svenskt Stål AB lade ner driften 1992. 1481 omnämns Dannemora som ett silverberg, det vill säga berg ur vilket silver utvinns, och järnbrytning i stor skala inleddes på 1600-talet. Mineral-

ogiskt är området givande. Ett mineral, dannemorit², har fått ge namn åt orten.

Den mest monumentala byggnaden i samhället är gruvlaven i betong från 1950-talet, en sen avlagring av industri-samhället.

I Dannemora bor idag ungefär fyra hundra personer. I samhället håller nya verksamheter på att växa fram bland de många minnena från gruvepoken.³

I det gamla gruvkontoret är telemarketingfirman Grufkontoret och projektledningen för kulturturismprojektet Vallonbruk i Uppland inhysta. Flera konsthantverkare är verksamma i Dannemora, ett par keramiker och en konst-smed. En före detta gruvarbetare, Kalevi Junttila, har en verkstad där han tillverkar smycken. Han har funnit ett eget mineral och fått det uppkallat efter sig – junttilit, av vilket smyckena tillverkas. Dannemora Hantverksförening har en affärslokal, där hemslöjd, souvenirer och

presentartiklar tillverkade i trakten säljs. En grupp konsthantverkare, konstnärer och mångsysslare i Dannemora har också bildat en kulturförening.

Det finns en järnhandel, vars innehavare även driver ett café samt säljer presentartiklar. I gruvstugan finns ett café, Träffpunkten, vilket drivs som ALU-projekt och är tänkt att fungera just som en träffpunkt för arbetslösa.

Vidare finns ett nybildat företag som tillverkar veterinärmedicinsk testutrustning. Det finns också en verksamhet som allttjämt anknyter till gruvdriften, nämligen Berggruppen, ett företag som utbildar och har konsulter i sprängteknik.

I Dannemoras förändring går det att se stora skeenden i det lilla samhället. Upplevelse- och informationsindustrin håller på att ersätta den tunga råvarubaserade industrin. En dominerande arbetsgivare försvinner och småföretag etablerar sig. Det som sker i Dannemora sker i dag på många orter runtom i västvärlden, vilket gör att Dannemoras utveckling har ett intresse långt utöver det lokalthistoriska.

Ett etnologiskt fältarbete

Våren 1996 genomfördes i samarbete mellan Upplandsmuseet och Etnologiska institutionen vid Uppsala universitet en veckolång dokumentation av verksamhet, liv och arbete i Dannemora efter gruvdriftens nedläggning.

Affisch på anslagstavla i Dannemora. Under några decennier i mitten av 1900-talet var arbetskraftsinvandringen från Finland betydande.

Foto: Katarina Ek-Nilsson.

Dokumentationen utfördes av ett tjugotal etnologistudenter, som under en vecka gjorde observationer och intervjuade människor verksamma på platsen.

Veckans arbete resulterade i olika beskrivningar av Dannemora våren 1996, och av skilda individers uppfattning om sina liv i Dannemora och om samhällets framtid.

Många studenters olika preferenser och många informanternas skilda uppfattningar och levnadsöden har tillsammans gett en mångtydig bild, eller snarare många olika versioner, av Dannemorailivet förr, nu och framdeles.

Författarna till denna artikel medverkade under fältarbetet som lärare och handledare. Artikeln bygger på det material som studenterna samlade in, några uppsatser som skrevs efter fältarbetet (se referenser), men också på personliga minnen från en varm aprilvecka i det gamla gruvssamhället.

Mot ett postindustriellt tillstånd?

Vår idé med denna artikel, och den grundtanke som genomsyrade fältarbetet i sin helhet, är att genom ett lokalt exempel blottlägga en mera generell samhällsförändring. Avsikten är inte att ge en historik av gruvorten Dannemora (utmärkta sådana finns redan) utan en etnologisk nutidsdokumentation av ett samhälle stätt i en snabb förändring.

När industrin lämnar ett litet samhälle som Dannemora blir förändringen tydlig. Diskussioner om postmodernism och postindustrialism konkretiseras i övergången från den råvarubaserade, tunga industriproduktionen till produktion av information, konsthantverk och kulturupplevelser. Dannemora utgör ett ovanligt tydligt exempel på den övergångsfas, som det ibland framhålls att vårt samhäl-

le befinner sig i. Den tilltro till tekniska förändringar och industriell utveckling som genomsyrat det västerländska samhället åtminstone sedan det industriella genombrottet har alltmer ifrågasatts. I ett samhälle, där det som varit basnäring i århundraden plötsligt försvunnit, håller industrisamhället på att förlora sin trovärdighet.

Det första intrycket är att Dannemora har förlorat sin struktur, sin ryggrad, och upplösts i fragment. Den försvunna in-

Ny design på järnets grund. Johnny André tillverkar bland annat dessa soffor i Dannemora. Foto: Katarina Ek-Nilsson.

dustrin har lämnat ett tomrum som intas av många andra verksamheter, verksamheter som kan kallas postindustriella. Vid närmare påseende håller en ny struktur på att byggas. Kanske letar denna nya struktur i Dannemora fortfarande efter sin legitimitet – eller är det snarare så att det pågår strider om vad som är det legitima, "riktiga" Dannemora?

Olika versioner av Dannemora läggs fram, olika anspråk på identitet och hemmahörande hävdas.

Gruvarbetet blir musealt

I museernas barndom var den främsta ambitionen att bevara det förmoderna, att rädda ett försvinnande samhälle undan glömska och att utgöra en motkraft mot vad många i den tidens kulturelit uppfattade som industrisamhällets skadliga verkningar.

I dag handlar museernas och kulturmiljövårdens arbetsuppgifter ofta om att *bevara det moderna*, industriella. Just nu skapar museer, kulturmiljövård, hembygdsföreningar, Svenska Industriminnesföreningen, Industrihistoriskt forum med flera, arvet efter industrisamhället. Vi bestämmer idag hur bilden av ett, kanske snart förgånget, industrisamhälle, ska se ut, på samma sätt som vi för hundra år sedan skapade bilden av det gamla bondesamhället.

I Dannemora har nedläggningen av gruvan understrukit dess historia och

gett den en explicit symbolisk betydelse.

Att gruvan lades ner, efter flera hundra år, ställde Dannemoraborna i en helt ny situation. "Vad som helst kunde hända, men att gruvan skulle dö, det var ofattbart... den var evig, det visste man. Den hade man levt med i all tid" heter det i en intervju i Dagens Nyheter i samband med nedläggningen. Händelsen kunde inte hänföras till tidigare erfarenheter. I denna situation växte ett nytt sätt att tala om gruvan fram, vilket Urban Ericsson visar i sin uppsats "Från gruvort till kulturort". (Ericsson 1996). De metaforer som används, när många Dannemorabor talar om gruvan, har med liv och död att göra. Gruvan är en "livsnerv" eller ett "hjärta", och nu ett hjärta som har slutat slå, gruvan är "död" och samhället Dannemora riskerar att dö. Flera av informanterna liknar gruvan vid en "kyrkogård". (Ericsson 1996, Andersson 1996, Olsson 1996).

Men gruvdriften i Dannemora förlorade inte sin betydelse för att man slutade bryta malm. I stället *betonas* gruvans betydelse för samhället i människors minnen och tal om Dannemora. Något hårddraget kan man säga att gruvan träder fram och blir tydlig, när den läggs ner. Museerna engagerar sig i dokumentation, riksmedierna uppmärksammar den lilla orten i norra Uppland och hembygdsföreningens arbete får ett nytt värde.

En museal verksamhet utgår oftast från att något försvinner eller kan väntas

upphöra. När en verksamhet upphör, som gruvdriften i Dannemora, skapas ett spelrum för nya versioner av det gamla. I själva verket är det ur gruvminnena som nya verksamheter växer fram. Gruvans tidigare existens är en förutsättning för etableringen av turismverksamheten i Dannemora. Ur den gamla gruverfarenheten växer gradvis det nya, postindustriella Dannemora fram. Samtidigt kan själva nedläggningen faktiskt vara en *fördel* för en utökning av den turistiska verksamheten. När inte längre arbetet pågår är det lättare att exempelvis genomföra guidningar i samhället. (Grönlund 1996).

Sägner om nedläggningen

I Dannemora florerar olika teorier om varför gruvan egentligen lades ner. Nedläggningen betraktades av många Dannemorabor som ett svek. Dels på grund av att man uppfyllt de stipulerade kraven för fortsatt drift, dels för att man inte tyckte sig ha fått någon acceptabel förklaring till varför gruvan lades ner. De officiella förklaringarna förkastades eller sågs som bortförklaringar. Dannemoraborna uppfattade det som att SSAB "lade locket på" (Sandberg 1996). Under detta lock pyste och kokade det ännu fyra år efter nedläggningen. Efter hand har missnöjet tagit form av ett stereotypt berättande. Berättelserna om nedläggningen har av Jeanette Sandberg jämförts med sägner.

Hon menar att berättelserna tillhör genren sägner och att de liknar äldre gruv-sägner. Vad beträffar sägner som genre, menar Sandberg att berättelserna uppfyller kriterierna. De gör anspråk på att bli trodda, de handlar om saker som berör människorna på orten, de är korta historier utan repliker. Det enda som i någon mån saknas är det övernaturliga inslaget, ett inslag som hon funnit väl kompenserat av SSABs Björn Wahlström, som i berättelserna närmast framställs som den Onde (Sandberg 1996).

Spelet bakom

Berättelserna genomsyras av misstänksamhet och bitterhet gentemot SSAB. Förklaringen till att gruvan lades ner var i Dannemorabornas ögon att SSAB helt enkelt hade bestämt sig för det. Deras agerande när det gäller nedläggningen anses vara minst sagt tvivelaktigt. Detta har naturligtvis sin grund i att man inte fått någon godtagbar förklaring. Men ilskan i Dannemora har fler bottnar än så. Det handlar om ett konkret exempel på hur övergripande strukturer påverkar människor utan att de själva har så mycket att säga till om. I det här fallet handlar det om hur aktieägarna agerar långt bortom Dannemora och genom sitt handlande ändrade grundvalen för samhället. Det som retar många är just bristen på kunskap om Dannemora gruvor hos de som bestämmer:

Att folk betar sig så dumt, när det sitter människor uppe i en topp och bestämmer över saker och ting som de inte förstår eller vet hur det är /.../ När det finns såna människor som Björn Wahlström som inte förstår ett dugg utan bara sitter och .../.../ Han skulle inte våga komma hit tror jag... som han betar sig... SITTA DÄR och inte veta ett djävuls dugg och så bestämma att slå igen gruvan, det tycker jag är... (Sandberg op citat 1996:10.11)

Att aktieägarna trots allt beslutade om en nedläggning av gruvan är också ett indirekt underkännande av den lokala kunskap som Dannemoraborna besitter, inte minst den kunskap som gruvarbetarna har när det gäller "deras" gruva. Enligt dem själva finns det malm kvar i gruvan, mer eller mindre färdig att hämta upp.⁴ Det berättas av många, men uppgifterna om hur många år gruvdriften kunde ha fortsatt går isär. Siffrorna 10–15 år, 15–20 år, 40 år eller fram till år 2000 har nämnts. Att inte ta upp malmen jämförs av en man med att inte ta upp hela potatis-skörden utan lämna hälften i jorden (Sandberg 1996). Denna liknelse har starka moraliska aspekter. Det handlar om att slösa med resurser, att inte ta tillvara och i förlängningen att nonchalera gruvarbetarnas försörjning utan egentlig orsak och utan att bry sig om att förklara. Att inte kunna hitta en förklaring gör också att uttalandena i intervjuerna ibland ger intryck av maktlöshet och uppgivenhet.

Man kan också utläsa skapandet av makt: att stänga av TV:n så fort Björn Wahlström visar sig, att skicka rosor till honom när han blev uppsagd från Nordbanken och inte minst berättandet av sägnerna visar något annat än maktlöshet. Det är ingen "erkänd" makt som då manifesteras, men att kalla protesterna uppgivna vore att underkänna deras kraft.

Kapade linor

Bitterheten mot SSAB gäller också framtiden. Trots att det finns malm kvar att hämta så är möjligheten till fortsatt gruvdrift liten. Det talas om ett par bröder från Dannemora som var spekulanter på gruvan, men det blev inte något av affären. SSAB förstörde alla möjligheter till fortsatt drift av gruvan genom att kapa linorna till gruvspelen och upphöra med pumpningen och därigenom låta gruvan vattenfyllas. Det sägs att de sedan beklagade sig över att ingen ville köpa gruvan i detta skick, men att de egentligen inte ville ha någon konkurrens med gruvan i Kiruna (Sandberg 1996). Även här miss-tänker alltså Dannemoraborna ett illasinnat spel av företaget.

Det ligger också en djupare symbolik i att företaget kapat linorna och låtit gruvan vattenfyllas. Just detta konkreta exempel är det flera som nämnt i intervjuerna, där de får demonstrera den slutgiltighet varmed gruvan ändå till slut

lades ner. Trots fem års varsel kom nämligen nedläggningen som en chock för många anställda. Efter att ha hört talas om en nedläggning under så lång tid blev det antagligen mer och mer överkligt att det skulle bli av. Man kan också anta att människor inte orkar gå i ett osäkerhetstillstånd så länge och att de därför väljer att tro på att gruvdriften ska fortsätta.

Paralleller finns till Laisvalls gruva i Norrbotten, som varit föremål för varsel under flera år, men där man ständigt uppskjutit nedläggningen därför att man hittat mera malm. Där har man med stöd av EU och Arjeplogs kommun och i samarbete med två andra gruvorter i Finland respektive Österrike startat ett projekt för ett liv efter gruvan: "After Mining" eller "Levande Laisvall". Problemet för projektet har varit att övertyga Laisvallsborna om att gruvan verkligen ska läggas ner. Ingen tror på det längre. Projektledaren, Lars Ericsson, förklarar utifrån sina erfarenheter av liknande situationer som företagsledare åt Boliden, att företaget generellt sett har "flaggan i topp" ända fram till slutet, och att man då snabbt lägger ner. Anledningen till detta agerande är dels att man inte kan ha längre prognostid än 5–10 år i gruvbranschen och dels att man måste upprätthålla motivationen in i det sista hos dem som arbetar i gruvan.

Ett tecken på att något liknande förekom i Dannemora var att företaget de sista månaderna betalade ut extra premier

för att de anställda skulle stanna kvar. Detta sågs av en av de intervjuade som mutor (Sandberg 1996).

Kampen om det sanna minnet

I november 1992 visades i svensk TV dokumentärfilmen "Gruvan", som hade gjorts av Richard Solarz. Filmen emotsågs givetvis med stort intresse av Dannemoraborna. Filmteamet hade varit i Dannemora under två veckor för att följa gruvarbetarna både på arbetet och under fritiden. När filmen väl visades gav den upphov till stor besvikelse, för att inte säga förtvivlan, hos Dannemoraborna. En av fältarbetets deltagare, Helena Andersson, skrev en uppsats med titeln "Bild och motbild. Dannemora gruvor ur olika perspektiv.", som bland annat handlar om reaktionerna mot den visade filmen. Alla intervjuade menar, att det var en orättvis bild som visades. Filmen hade redigerats på ett sådant sätt, att tittaren fick uppfattningen att de flesta gruvarbetare var mer eller mindre alkoholiserade. Informanterna menade, att ingenting av själva arbetet eller gruvans historia hade kommit fram i filmen, trots att de hade bemödat sig för att hjälpa filmarna tillrätta, visat och förklarat sina arbetsuppgifter.

Reaktionerna visade med all tydlighet att den bild som filmen målade upp inte överensstämde med den bild informanterna hade. Även de informanter som

inte tidigare hade arbetat i gruvan reagerade negativt mot filmen. Denna negativa bild, skapad av människor utifrån, vägrade Dannemoraborna att acceptera.

Trots att andra medier, exempelvis tidningarna, gav delvis mycket ingående skildringar av Dannemora före gruvans nedläggning, var det TV-filmen man vände sig mot. Övrig mediebevakning kom inte alls fram i samtalen med informanterna.

Med filmen som motbild gav de före detta gruvarbetarna sina egna versioner av tillvaron i gruvan. Då handlade det om arbete, om kamratskap och sammanhållning, om att "gruvan är världens bästa arbetsplats". Andra skulle velat se en film om gruvans historia och Dannemoras betydelse för Sverige. Informanterna våren 1996 avvisade genomgående den version av Dannemora och gruvarbetet, som filmen gav. Man strävade efter legitimitet för sin egen bild av gruvan, för det "sanna minnet" (Andersson 1996).

Reaktionen belyser det etiska problem, som det alltid innebär att skildra andra människors verklighet. Versioner som ges av den som kommer utifrån – det må vara en journalist, en museiman eller en etnolog – är i princip alltid någon form av maktutövande, även i de fall då avsikten är god och viljan till saklighet stark. Var och en har sin egen bild och sitt eget raster, genom vilket yttre händelser filtreras. Detta gäller även för journalisten, musei-

mannen, etnologen. När olika versioner alltför mycket skiljer sig åt, då värjer man sig och vill hävda sin egen version. Vad är verkligt, vad är sant? *Sanningen* är kanske den att *verkligheten* inte är en utan flera, men vems version ska gälla?

Männens gruva

Två av studenterna skrev tillsammans en uppsats, som byggde på intervjuer med Dannemorakvinnor i tre generationer, den äldsta 83 år, den yngsta 19 år. De kallade sin uppsats "Kvinna i Dannemora. I skuggan av ett gruvsamhälle". (Bivner, Blomqvist 1996). Uppsatsen visade, att informanterna upprätthöll ett traditionellt könsrollsmönster. Gruvan hade inte spelat någon större roll i kvinnornas liv annat än som arbetsplats och inkomstkälla för maken. Kvinnor som arbetade nere i gruvan förekom i princip inte.

Gruvarbetet kan studeras som "förtätad manlighet", en arbetsplats där det manliga koncentreras. Gruvans laddning av manlighet blir särskilt tydlig när den provoceras fram av kvinnlig närvaro, något som alltså utgör ett kraftigt gränsöverskridande. En ingenjörshustru, som under några månader arbetade med sin man nere i gruvan, berättade hur hon därmed utmanade männen. "Inga kvinnor i gruvan, det betyder otur." Informanten berättade om hur männen försökte skrämma henne genom att säga att "linan ska bytas ut i morgon" när hon

kom in i hissen och genom att smälla av dynamitladdningar bakom hennes rygg. När hon sedan hade visat att hon klarade av de prov männen satte henne på, då vann hon deras respekt: "... så när de hade ställt mig på alla prov de kunde, sen, då var de hjälpsamma, och de skulle retas från början för ett fruntimmer under jord, det betydde otur".

En annan, manlig, informant, beskrev hur han skapade sin manliga identitet med hjälp av särskilt farliga arbetsuppgifter. Han var gärna "lite macho" i gruvan. Arbetet med dynamit var spännande: "...man har gått in och sen placerat in och sen börjat svettas av spänningen, men man har inte varit rädd. Det är spänt och, ja, det kanske är som narkotika du vet, man vill ha spänning. Kanske är det därför man känner sig, jo, man har varit nere, det är riktiga killar kan man säga..." (Olsson 1996).

En gräns mellan det manliga och det kvinnliga gick i Dannemora, som i andra gruvsamhällen, mellan ovan och under jord. Gränsen kunde överskridas, som intervjun med ingenjörshustrun visar, men då skedde gränsöverskridandet med symboliska markeringar.

Aspekter på arbetslöshet

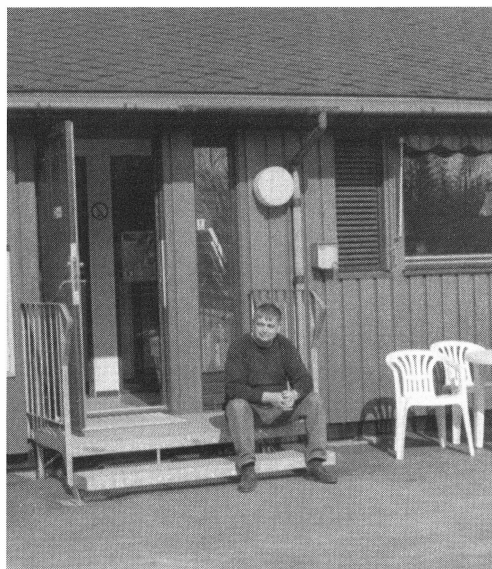
I Dannemora finns två året runt-caféer, Stens café och det ALU-drivna caféet "Träffpunkten". Båda anser sig vara först och båda ser snett åt den andras håll. Sten

*Gränsen mellan manliga och kvinnliga arbetsområden var tydlig i gruvsamhället Dannemora. Informanterna Lilly och Valter Ekman.
Foto: Jenny Bivner.*

tycker att Träffpunkten har för låga priser, att de har konkurrensfördelar, och de på Träffpunkten säger att Sten öppnade sitt café efter dem. Vem som har rätt är i detta sammanhang ointressant. Det intressanta är själva spänningen mellan två likartade verksamheter på en liten ort, och betydelsen av ALU.

ALU betyder arbetslivsutveckling och är en arbetsmarknadspolitisk åtgärd, som har fått stor betydelse för många arbetslösa, kanske i synnerhet på landsbygden. Många människor är mycket arga över hur ALU-systemet, enligt deras uppfattning, utnyttjas av kommuner och företag, och hur ALU kunnat slå ut själva basen för glesbygden: mångsyssleriet, säsongsarbetet.

Stens café. Innehavaren Sten Gustavsson på trappan till sitt café. Foto: Katarina Ek-Nilsson.

För andra människor har ALU-arbetet fungerat bra.

ALU kan betyda både maktlöshet och egenmakt, men i de flesta fall tycks det betyda något för alla inblandade. Det enda alla är eniga om är att ersättningen är för låg.

På Träffpunkten möter vi två kvinnor i medelåldern, som verkar trivas ganska bra med "sitt" ALU. De sitter ute på terrassen när två studenter intervjuar dem om arbetslöshet. Den ena beskriver en tillvaro där det alltid finns något att göra, i trädgården eller i hushållet. En av studenterna frågar då om det inte är jobbigt

att vara arbetslös. Genast slår kvinnan om och håller med: visst är det hemskt att vara arbetslös.

Detta fenomen syns även i andra beskrivningar av den egna arbetslösheten: man ser både negativa och positiva sidor av den, men vissa formuleringar är mer stereotypa, eller diskursiva,⁵ än andra. De positiva stereotyperna verkar sprungna ur den spridda "Tänk positivt-rörelsen" och låter som direkta citat av typen "Det finns alltid något att glädja sig åt". Det negativa uttrycks i motsvarande replikform där man gärna radat upp vad arbetslösheten innebär: "Man blir sysslös, sover längre om morgnarna, blir apatisk/deprimerad/ passiv". Ibland beskrivs det omvänt: "Man behöver rutiner, komma upp på morgonen, aktivera sig".

Var gränsen mellan vad som sägs och den egna erfarenheten går är omöjligt att säga; det är frågan om två sidor av samma mynt. Det ligger dock nära till hands att tro, att de formuleringar om den egna arbetslösheten som inte är diskursiva, ligger närmare den egna erfarenheten. Å andra sidan kan det diskursiva vara lika *verkligt* som andra beskrivningar och erfarenheter.

De flesta av Träffpunktens gäster är de som går på gruvutbildning i huset. Mellan deras raster är det ganska tomt i lokalen. Tanken är att kaféet ska vara just en träffpunkt för arbetslösa i Dannemora.

När vi kommer dit finns det bara en person där, en kvinna som sitter och

målar ägg. Hon hoppas på att få dem sålda så småningom och berättar att hon längre fram ska ha en utställning. Tilltron till att konsthantverk ska generera nya försörjningstillfällen är hög, här liksom på andra orter. Ett exempel är den arbetslöse mannen i Dannemora som ville omskola sig till ett hantverksyrke. Han skickades på en specialistutbildning med hjälp av bland annat Länsarbetsnämnden, men sedan visade det sig att han inte fick så mycket gjort. Kanske var något viktigt bortglömt: själva meningen. Om huvudsaken är att man sysselsätter sig, då blir sysselsättningen meningslös. När gränsen mellan fritid och arbete suddas ut, så vill det till att det finns en mening och en ekonomisk lönsamhet i den nya blandningen. Bara en utdragen fritid räcker inte. Den förlorar sin funktion, då den inte längre kontrasteras mot arbete.

Slutord

Dannemora i dag är inte riktigt samma som det Dannemora där gruvdriften för några år sedan upphörde. Det stora, systemvärlden och förändringar i den, förändringar som är globala, speglas i det lilla, i livsvärlden, den tillvaro som människor lever i.

En veckas etnologiskt fältarbete kan aldrig ge en fullständig, sammanhängande bild av ett samhälle. Inte heller om visstelsen utökades betydligt skulle detta

Etnologen Anna Juvel utför fältarbete på träff med Dannemora MC-klubb.

Foto: Marguerite Pettersson.

vara möjligt, eftersom förändringarna sker hela tiden. Det finns ingen gemensam livsform eller föreställning om livet i Dannemora. Vi bjöds in till Dannemora, vi fick se, höra och uppleva mycket som vi gjort våra egna tolkningar av: förslag till hur Dannemoralivet kan betraktas ur några olika perspektiv.

Vi har många att tacka för att fältveckan i Dannemora blev så lyckad. För det första alla informanter, som tog emot studenterna och generöst delade med sig av sina livserfarenheter. Sedan tjugo ambitiösa studenter, öppna för och nyfikna på etnologins och fältarbetets

möjligheter. Därefter Ann-Charlotte Ljungholm, Vallonbruk i Uppland och Lauri Kaponen, Dannemora Gruvfastighets AB, för att de hjälpte oss med praktiska arrangemang. Till sist ett stort tack till Håkan Liby på Upplandsmuseet, vars professionalism och glada entusiasm var en absolut förutsättning för det givande och gnisselfria samarbetet mellan museum och universitet.

Källor och litteratur

Otryckta källor

B-uppsatser i Etnologi, Uppsala universitet 1996:

Andersson, Helena, Bild och motbild.

Dannemora gruvor ur olika perspektiv.

Bivner, Jenny & Blomqvist, Annika, Kvinna i Dannemora. I skuggan av ett gruvsamhälle.

Ekström, Åsa, Livshistoria. Studie av en kvinnas berättelse om sitt liv.

Ericsson, Urban, Från gruvort till kulturort.

Grönlund, Åsa, Dannemora som turistort – tankar kring turism.

Olsson, Terese, "Den är som en magnet".

En B-uppsats om Dannemora gruva som kulturell nyckelsymbol och som fokus i individuella identitetsskapande strategier.

Sandberg, Jeanette, Sagenberättande i Dannemora.

Tryckta källor

Arnstberg, Karl-Olov 1997, *Fältetnologi*. Carlssons Bokförlag, Stockholm.

Noter

1. Citat av en informant i Helena Anderssons B-uppsats "Bild och motbild. Dannemora gruvor ur olika perspektiv."
2. En manganhaltig variant av ambifol-mineralet cummingtonit.
3. De beskrivna förhållandena avser våren 1996, då det etnologiska fältarbete, som ligger till grund för artikeln, genomfördes.
4. Detta var också ett tema i äldre gruv-sägner, att lägga igen en gruva trots att det finns rikedomar att hämta. Detta kunde ses som ett utslag av ägarens girighet och vilja att behålla gruvan för sig själv. (Sandberg 1996)
5. Uttrycket är hämtat från den franske filosofen Michel Foucault och står väldigt förenklat för "produkter av maktrelationer". I diskurser kan man alltså finna uttryck (i språk, handlingar, regler) för en grundläggande maktrelation. I fallet med arbetslösheten kan man säga att diskursen egentligen är arbetets, eller arbetsmoralens eller, i ett ännu vidare sammanhang, kapitalismens och industrialismens diskurs.

Maria Andersson och Katarina Ek-Nilsson är doktorander vid Etnologiska institutionen vid Uppsala universitet.